

Crna Gora
Ministarstvo ekologije, održivog
razvoja i razvoja sjevera

Ažurirani nacionalno utvrđeni doprinos prema Okvirnoj konvenciji Ujedinjenih nacija o promjeni klime (UNFCCC)

Ažurirani Nacionalni doprinos Crne Gore - smanjenje emisija gasova sa efektom staklene bašte od 55% do 2030. godine i 60% do 2035. godine

Februar 2025. godine

Ažurirani nacionalno utvrđeni doprinos Crne Gore

Ovaj podnesak se sastoji od tri dijela: 1) sažetak proceduralnih radnji, 2) sažetak ažuriranog Nacionalno utvrđenog doprinosa (NDC) Crne Gore i 3) informacije dostavljene da bi se omogućila jasnoća, transparentnost i razumijevanje (ICTU) nacionalno utvrđenog doprinosa.

I. Sažetak proceduralnih radnji

U skladu sa odlukama koje su usvojene na Dvadesetoj konferenciji UN o klimatskim promjenama (COP) u Limi, Crna Gora je u septembru 2015. godine dostavila namjeravani nacionalno utvrđeni doprinos (INDC).

Namjeravani NDC Crne Gore je postao je njen NDC kada je Crna Gora u decembru 2017. godine potvrdila Pariski sporazum, sa ciljem smanjenja emisija gasova s efektom staklene bašte (GHG) za 30% u cijeloj ekonomiji do 2030. godine u odnosu na nivoe iz 1990. godine, ne računajući sektor korišćenja zemljišta, promjene namjene zemljišta i šumarstva (LULUCF).

Crna Gora je 2021. godine usvojila novi i ambiciozniji cilj za 2030. godinu za smanjenje GHG gasova od najmanje 35% u cijeloj njenoj ekonomiji, ne računajući sektor LULUCF, i 15. juna 2021. ga dostavila sekretarijatu Okvirne konvencije Ujedinjenih nacija o klimatskim promjenama (UNFCCC) kao ažurirani i poboljšani NDC.

Ovim podneskom, Crna Gora ažurira informacije o svom NDC sa ambicioznijim ciljem za vremenski okvir 2030-2035. i potpunim obuhvatom cijele ekonomije kroz uključivanje sektora LULUCF.

II. Ažurirani nacionalno utvrđeni doprinos (NDC) Crne Gore

Crna Gora je posvećena višegodišnjem cilju smanjenja neto emisija gasova sa efektom staklene bašte (GHG) na nacionalnom nivou za najmanje 55% do 2030. godine i 60% do 2035. godine u odnosu na nivo iz 1990. godine. Ovom obavezom su obuhvaćene neto emisije GHG gasova iz svih sektora nacionalnog inventara tih gasova.

Proces ažuriranja NDC uključio je integrisanu procjenu kako trenutnih tako i projektovanih emisija GHG gasova, uzimajući u obzir uticaj realizovanih, usvojenih i planiranih politika i mjera prema konzervativnom scenariju ekonomskog razvoja. Nalazi procjene su provjereni i potvrđeni kroz proces konsultacija sa brojnim zainteresovanim stranama, čime je osigurana široka usklađenost sa nacionalnim prioritetima.

Proces ažuriranja NDC-a (Nacionalno utvrđeni doprinos) usklađen je sa razvojem Nacionalnog energetskog i klimatskog plana (NEKP) Crne Gore u okviru Energetske zajednice i podržava tekuće napore zemlje kao kandidata za članstvo u EU, pripremajući se za pristupanje Evropskoj uniji. Zajedno sa ažuriranjem NDC-a sa ciljem za 2035. godinu, povećana je i ambicija prethodnog NDC-a s ciljem za 2030. godinu uključivanjem svih IPCC sektora i povećanjem smanjenja emisija GHG (gasova sa efektom staklene bašte) sa 35% na 55% u odnosu na nivoe iz 1990. godine. Iz ovih razloga, ažurirani NDC Crne Gore sastoji se od višegodišnjeg cilja sa dva perioda implementacije – od 2025. do 2030. i od 2031. do 2035. godine.

Konačno, Crna Gora je ažurirala svoj NDC uzimajući u obzir sve Rio konvencije kroz procjenu sinergije politika i mjera ublažavanja i mjera prilagođavanja sa ključnim nacionalnim strategijama koje uključuju:

1. Nacionalnu strategiju i akcioni plan za biodiverzitet (NBSAP) u okviru Konvencije o biološkoj raznovrsnosti, u skladu sa Aichi ciljevima biodiverziteta i fokusom na prilagođavanje zakonodavstvu EU i mreži Natura 2000, kao i integraciju pitanja biodiverziteta kroz različite sektore;
2. Dobrovoljni ciljeve neutralnosti degradacije zemljišta koji uzima u obzir mjere ublažavanja i mjere prilagođavanja i pravi vezu sa Nacionalnim planom adaptacije (NAP);
3. Podsticanje rješenja zasnovanim na prirodi (nature based solutions - NbS) za ublažavanje i adaptaciju, kako bi se smanjile emisije gasova sa efektom staklene bašte povezane sa krčenjem šuma i korišćenjem zemljišta te povećalo hvatanje ugljen-dioksida iz atmosfere, uz jačanje otpornosti ekosistema

Prilikom izrade ažuriranog NDC-a, uloženi su napor da se osigura usklađenost sa ovim instrumentima kroz razmatranje njihovih ključnih ciljeva, identifikaciju sinergija i izbjegavanje neusklađenosti ili preklapanja. Ovakav pristup odražava najbolje prakse u integraciji politika, gdje se usklađenost postiže dosljednom primjenom zajedničkih prioriteta i okvira kroz nacionalne planske procese.

III. Informacije potrebne za jasnoću, transparentnost i razumijevanje (ICTU) NDC Crne Gore

Na prvoj Konferenciji COP koja je organizovana kao skup država ugovornica Pariskog sporazuma (CMA1), u Katovicama 2018. godine, države su postigle dogovor o smjernicama za informacije potrebne za jasnoću, transparentnost i razumijevanje (ICTU) primjenjive na njihove NDC.

U ovom odjeljku se ažurira ICTU zaključno sa datumom ovog podneska za ciljnu vrijednost Crne Gore za 2030 i 2035. godinu, kao što se navodi u tabeli u nastavku.

INFORMACIJE ZA POSTIZANJE JASNOĆE, TRANSPARENTNOSTI I RAZUMIJEVANJA AŽURIRANOG NACIONALNO ODREĐENOG DOPRINOSA CRNE GORE ZA PERIOD 2030-2035

Tačka	Smjernice koje je usvojila CMA 1	Informacije ICTU primjenjive na NDC Crne Gore
1. Informacije o referentnoj tački koje se mogu kvantifikovati (uključujući baznu godinu)		
1(a)	Referentna godina(e), bazna godina(e), referentni period(i) ili druge polazne tačke;	Bazna godina: 1990
1(b)	Informacije koje se mogu kvantifikovati o referentnim indikatorima, njihovim vrijednostima u referentnoj godini ili godinama, baznoj godini ili godinama, referentnom periodu ili periodima ili drugim početnim tačkama i, po potrebi, u ciljnoj godini;	Kvantifikacija referentnog indikatora će se zasnivati na nacionalnim ukupnim vrijednostima koje je Crna Gora navela u Izvještaju o nacionalnom inventaru iz dvogodišnjih izvještaja o transparentnosti (BTR) i može se ažurirati zbog metodoloških poboljšanja nacionalnog inventara emisija gasova s efektom staklene bašte (GHG).
1(c)	Za strategije, planove i aktivnosti iz člana 4 stav 6 Pariskog sporazuma, ili politike i mjere kao komponente nacionalno utvrđenog doprinosa, gdje se ne primjenjuje gore navedeni stav 1 tačka (b), države ugovornice da dostave druge relevantne informacije;	Nije primjenjivo
1(d)	Ciljna vrijednost u odnosu na referentni indikator, izražena numerički, na primjer u procentima ili iznosu smanjenja;	Neto nacionalno smanjenje emisija GHG gasova na nivou cijele ekonomije najmanje 55% do 2030. godine i 60% do 2035. godine u poređenju sa nivoima iz 1990. godine.
1(e)	Informacije o izvorima podataka koji se koriste za kvantifikaciju referentne tačke ili tačaka;	Izvor podataka korišćenih za kvantifikaciju bazne godine je najnoviji dostupni nacionalni inventar gasova sa efektom staklene bašte (GHG). Kvantifikacija referentnog indikatora zasnivaće se na podacima iz Nacionalnog izvještaja o inventaru koji su dio BTR (Dvogodišnji izvještaj o transparentnosti)
1(f)	Informacije o okolnostima pod kojima država ugovornica može da ažurira vrijednosti referentnih indikatora.	Može doći do ažuriranja vrijednosti zbog metodoloških poboljšanja u nacionalnom inventaru GHG gasova.
2. Vremenski okvir i/ili period implementacije		
2(a)	Vremenski okvir i/ili period implementacije, uključujući datum početka i završetka, u skladu sa bilo kojom daljom relevantnom odlukom koju usvoji Konferencija UN koja se organizuje kao	1. januar 2031. – 31. decembar 2035.

Tačka	Smjernice koje je usvojila CMA 1	Informacije ICTU primjenjive na NDC Crne Gore
	<i>skup država ugovornica Pariskog sporazuma (CMA).</i>	
2(b)	<i>Ciljna vrijednost se odnosi na jednu ili više godina, po potrebi.</i>	Višegodišnji cilj, 2030. i 2035.
3. Obuhvat i pokrivenost		
3(a)	<i>Opšti opis ciljne vrijednosti;</i>	Cilj je sveobuhvatno smanjenje neto domaćih emisija gasova sa efektom staklene bašte (GHG) za najmanje 55% do 2030. godine i 60% do 2035. godine u poređenju sa nivoima iz 1990. godine, bez doprinosa međunarodnih kredita.
3(b)	<i>Sektori, gasovi, kategorije i skupovi obuhvaćeni nacionalno utvrđenim doprinosom, uključujući, po potrebi, u skladu sa smjernicama Međuvladinog panela za klimatske promjene (IPCC);</i>	<p>Dodatni detalji će biti dostavljeni u skladu sa smjernicama IPCC u dvogodišnjim izvještajima o transparentnosti.</p> <p>Pokriveni sektori:</p> <ul style="list-style-type: none"> Energetika Industrijski procesi i upotreba proizvoda (IPPU) Poljoprivreda Otpad Korišćenje zemljišta, promjena namjene zemljišta i šumarstvo (LULUCF) (vidi paragraf 5e za dodatne informacije o ovom sektoru). <p>Gasovi:</p> <ul style="list-style-type: none"> Ugljen dioksid (CO₂) Metan (CH₄) Azot oksid (N₂O) Hidrofluorouglenici (HFCs) Perfluorouglenici (PFCs) Sumpor heksafluorid (SF₆) Azor trifluorid (NF₃)
3(c)	<i>Kako je država ugovornica uzela u obzir stav 3 tačke (c) i (d) Odluke 1/CP.21;</i>	NDC Crne Gore obuhvata cjelokupnu ekonomiju i stoga je u skladu sa ovom odredbom. Sve kategorije izvora i ponora uključene su u skladu sa najnovijim nacionalnim inventarom GHG emisija. Ključevi za notaciju korišćeni su u skladu sa Smjernicama IPCC iz 2006. godine (Knjiga 1) i paragrafima 31 i 32 Odluke 18/CMA.1 – Modaliteti, procedure i smjernice za okvir transparentnosti za djelovanje i podršku iz člana 13. Pariškog sporazuma.
3(d)	<i>Dodatne koristi od ublažavanja koje proizlaze iz aktivnosti prilagođavanja i/ili planova ekonomske diversifikacije država ugovornica, uključujući opis konkretnih projekata, mjera i inicijativa iz</i>	Nije primjenjivo

Tačka	Smjernice koje je usvojila CMA 1	Informacije ICTU primjenjive na NDC Crne Gore
	<i>aktivnosti prilagođavanja i/ili planova ekonomske diversifikacije država ugovornica.</i>	
4. Proces planiranja		
4(a)	<i>Informacije o procesima planiranja koje je država ugovornica sprovela za potrebe izrade svog nacionalno utvrđenog doprinosa i, ako su dostupne, informacije o implementacionim planovima države ugovornice uključujući, po potrebi:</i>	<p>Crna Gora funkcioniše pod parlamentarnim političkim sistemom i podijeljena je na 25 političko-teritorijalnih jedinica, poznatih kao opštine, od kojih je svaka odgovorna za lokalnu upravu. U procesu ažuriranja NDC-a, prije, tokom i nakon tehničkih procjena, organizovane su tri runde konsultacija prije nego što je Vlada usvojila NDC, uz učešće sljedećih nacionalnih partnera i relevantnih aktera:</p> <p>Ministarstvo ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera, koje je nadležno za upravljanje klimatskim politikama, pri čemu Direktorat za klimatske promjene i održivi razvoj igra ključnu ulogu u prihvatanju, sprovođenju i praćenju politika.</p> <p>Agencija za zaštitu životne sredine, koja djeluje pod istim ministarstvom i ima ključnu ulogu u uspostavljanju nacionalnog inventara emisija gasova sa efektom staklene bašte (GHG) i projekcija emisija.</p> <p>Ministarstvo energetike, koje je nadležno za izradu Nacionalnog plana za energetiku i klimu (NECP) kako bi se ostvarili strateški ciljevi do 2030. godine i sprovela tranzicija ka niskougljeničnoj ekonomiji do 2050. godine.</p> <p>Zavod za hidrometeorologiju i seizmologiju, koji ima nadležnosti u oblasti meteorologije, klimatologije, hidrologije, hidrografije, okeanografije i seizmologije i odgovoran je za praćenje većine fizičkih klimatskih podataka i analizu klimatskih scenarija.</p> <p>Ministarstvo ekonomskog razvoja, koje je zaduženo za industrijske politike, programe ekonomskog oporavka i razvoj zelene ekonomije.</p> <p>Uprava za statistiku (MONSTAT), opštine i druge resorne sektorske institucije, uključujući Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, Ministarstvo saobraćaja i Ministarstvo unutrašnjih poslova.</p> <p>Ažurirani NDC zasnovan je na analizi istorijskih trendova emisija gasova sa efektom staklene bašte (GHG) i procjeni uticaja, prvenstveno postojećih mjera ublažavanja. Ažurirani NDC je podijeljen i razmatran sa relevantnim zainteresovanim stranama, a komentari su uzeti u obzir. Ažurirani NDC, sa ciljevima za 2030. i 2035. godinu, odobren je od strane Vlade i usklađen sa integrisanim Nacionalnim energetske i klimatskim planom (NEKP).</p> <p>Različite politike i mjere uspostavljene su u posljednjoj deceniji, omogućavajući Crnoj Gori da razvije i usaglasi svoje ažurirane obaveze u okviru NDC-a. Crna Gora je usvojila podzakonski akt koji omogućava zemlji da od 2025. godine učestvuje u EU ETS (Sistemu trgovine emisijama EU). Zakon o zaštiti od negativnih efekata klimatskih promjena stupio je na snagu 2019. godine, obavezujući razvoj inventara GHG</p>

Tačka	Smjernice koje je usvojila CMA 1	Informacije ICTU primjenjive na NDC Crne Gore
		<p>emisija, strategije razvoja sa niskim emisijama ugljenika, nacionalnog sistema za MRV (praćenje, izvještavanje i verifikaciju) i nacionalnog ETS sistema koji pokriva emisije iz industrijskog i elektroenergetskog sektora.</p> <p>Uredba iz 2020. godine o aktivnostima koje emituju gasove sa efektom staklene bašte, a za koje se izdaje dozvola za emisiju, uključuje odredbe o bankarstvu. Pored toga, Crna Gora je usvojila Uredbu iz 2021. godine o aktivnostima u avijaciji za koje se ne podnosi plan praćenja, Pravilnik iz 2021. o obliku dozvole za emisije GHG, Pravilnik iz 2021. o obliku, sadržaju i načinu verifikacije izvještaja o emisijama GHG i Pravilnik iz 2022. o sadržaju plana za praćenje emisija GHG sa stacionarnih postrojenja. Crna Gora nastavlja da radi na uspostavljanju stabilnog nacionalnog sistema cijena ugljenika u skladu sa zahtjevima politike EU.</p>
	<p><i>(i) nacionalnu institucionalnu organizaciju, učešće javnosti i rad sa lokalnim zajednicama i autohtonim narodima, na rodno osjetljiv način;</i></p>	<p>NDC je izrađen u kontekstu posvećenosti Crne Gore rodnoj ravnopravnosti i međusektorskim prioritetima, kako se i navodi u obavezama kao što su: posvećenost stvaranju sinergije između društvenih, ekoloških i ekonomskih dimenzija održivog razvoja i njenom podizanju na maksimalan nivo; integrisanje dimenzija ljudskih prava i rodne ravnopravnosti u nacionalne planove i strategije; i podrška Crne Gore usvajanju Deklaracije Ujedinjenih nacija o pravima autohtonih naroda.</p> <p>Cilj Crne Gore je da postigne rodno uravnoteženo učešće i da podstakne puno, ravnopravno, djelotvorno i smisleno učešće i liderstvo žena i mladih na svim nivoima klimatskog djelovanja i donošenja odluka. Država će nastaviti da podržava njihovo značajno uključivanje u procese donošenja odluka o klimatskim promjenama, kao i obrazovanje i obuku o klimatskim promjenama, te povećavati svijest javnosti o ovom pitanju.</p> <p>Crna Gora pozdravlja prihvatanje Savjeta za ljudska prava i Generalne skupštine UN da je pravo na čistu, zdravu i održivu životnu sredinu ljudsko pravo i aktivno će se uključiti u rasprave o unapređenju ovog prava i promovisanju inkluzije i eliminisanja diskriminacije.</p>
	<p><i>(ii) kontekstualna pitanja, između ostalog, po potrebi:</i></p> <p><i>a. nacionalne okolnosti, kao što je geografija, klimatski uslovi, ekonomija, održivi razvoj i smanjenje siromaštva;</i></p> <p><i>b. najbolja praksa i iskustvo vezano za izradu nacionalno utvrđenog doprinosa;</i></p> <p><i>c. druge kontekstualne težnje i prioritete prepoznate prilikom pridruživanja Pariskom sporazumu;</i></p>	<p>Crna Gora se nalazi u jugoistočnoj Evropi, zauzimajući najjužniji dio kontinenta i čineći dio mediteranskog regiona, poznatog po svojoj prirodnoj ljepoti. Zemlja se nalazi na raskršću dviju glavnih geografskih formacija—Dinarskih Alpa (Dinarida) i Centralnog Mediterana—što rezultira raznovrsnim i dinamičnim pejzažem.</p> <p>Sa površinom od 13.812 km², Crna Gora se može pohvaliti bogatom geološkom osnovom, raznovrsnim pejzažima, različitim tipovima zemljišta i više klimatskih zona, što je prepoznato Konvencijom o biološkoj raznovrsnosti. Zemlja se može široko podijeliti na dvije glavne biogeografske regije: mediteransku i alpsku, pri čemu svaka sadrži širok spektar ekosistema.</p> <p>Vodeni sistemi Crne Gore podijeljeni su između dva glavna slivna područja: Sliv Jadranskog mora, kojim dominiraju rijeke Morača i Bojana, dok Skadarsko jezero služi kao vitalni resurs slatke vode.</p>

Tačka	Smjernice koje je usvojila CMA 1	Informacije ICTU primjenjive na NDC Crne Gore
		<p>Sliv Crnog mora, koji odvođe rijeke poput Tare, Lima i Pive, koje teku ka Dunavu preko rijeke Drine. Hidroenergija i energetska sektor</p> <p>Hidroenergija je najvažniji energetska resurs Crne Gore, a zemlja je visoko rangirana po dostupnosti hidropotencijala. Međutim, zahtjevi zaštite životne sredine i seizmički rizici smanjuju njegovu iskorišćenost.</p> <p>Crna Gora je ekonomija zasnovana na uslugama. Energetska sektor, koji uključuje snabdijevanje energijom i potrošnju u transportu, domaćinstvima i sektoru usluga, ima najveći udio u neto emisijama GHG iz 2022. godine (45%), zatim slijede: LULUCF (41%), otpad (6%), poljoprivreda (4%), industrijski procesi i upotreba proizvoda (IPPU) (3%).</p> <p>Većina emisija iz energetske industrije dolazi iz termoelektrane Pljevlja, koja je jedina elektrana na ugalj u Crnoj Gori, u funkciji od 1982. godine, sa generacijskim kapacitetom od 225 MW, i proizvodi trećinu električne energije u zemlji.</p> <p>Šume pokrivaju oko 70% teritorije Crne Gore i predstavljaju neto ponor ugljenika.</p> <p>Zelena ekonomija i klimatska politika</p> <p>Crna Gora ima brojne instrumente i inicijative usmjerene na različite aspekte zelene ekonomije. Glavni pokretač jačanja klimatske politike i zakonodavstva bio je proces pristupanja EU.</p> <p>Crna Gora je među grupom zemalja članica UN-a koje su zvanično usvojile Nacionalnu strategiju održivog razvoja do 2030. godine, koja slijedi Agendu UN 2030.</p> <p>Razvoj NDC-a i evropska integracija</p> <p>Razvoj NDC-a Crne Gore predstavlja dobru praksu u integrisanju nacionalnih prioriteta za zemlju koja teži pridruživanju regionalnom bloku poput Evropske unije.</p> <p>NDC je pripremljen uz pažljivo razmatranje crnogorskih prioriteta kao zemlje kandidata za EU, dok istovremeno odražava nacionalne okolnosti Crne Gore kao zemlje u razvoju.</p> <p>Crna Gora je crpila inspiraciju iz iskustva EU i slijedila ICTU smjernice, pri čemu se NDC fokusira na doprinos smanjenju emisija, dok je posebna prijava pripremljena za adaptaciju.</p> <p>Ovaj pristup ističe ključni značaj prilagođavanja klimatskim promjenama za Crnu Goru, usklađujući se s međunarodnim zahtjevima za izvještavanje i najboljim praksama unutar EU.</p>

Tačka	Smjernice koje je usvojila CMA 1	Informacije ICTU primjenjive na NDC Crne Gore
4(b)	<p><i>Posebne informacije koje se odnose na države ugovornice, uključujući regionalne organizacije za ekonomsku integraciju i njihove države članice, koje su postigle dogovor o zajedničkom djelovanju u skladu sa članom 4 stavom 2 Pariskog sporazuma, uključujući države ugovornice koje su postigle dogovor da djeluju zajedno kao i uslove sporazuma, u skladu sa članom 4 st. 16–18 Pariskog sporazuma;</i></p>	<p>Ažuriranu ciljnu vrijednost NDC za 2030. I 2035. će postići Crna Gora i ona nije dio zajedničkog regionalnog sporazuma.</p> <p>Crna Gora je 2007. godine pristupila Ugovoru o energetske zajednici (ECT), koji zemlji omogućava da bude aktivna članica regionalnog i evropskog energetske tržišta, čime se država obavezala da uskladi svoje nacionalno zakonodavstvo o energetici i klimatskim promjenama sa pravnom tekovinom zajednice.</p> <p>Crna Gora je država kandidat za članstvo u EU i trenutno vodi pregovore u okviru pregovaračkog poglavlja 27 „Životna sredina i klimatske promjene“. Poglavlje je otvoreno u decembru 2018. U toku su dalji naponi na usklađivanju s okvirom klimatske i energetske politike EU 2030.</p> <p>Nacionalni energetske i klimatske plan (NECP), u skladu sa Regulativom EU o upravljanju (EU 2018/1999), je izrađen u skladu sa trenutnim NDC za 2035. godinu.</p>
4(c)	<p><i>Kako je izrada nacionalno utvrđenog doprinosa države ugovornice bila pod uticajem rezultata globalnog pregleda stanja, u skladu sa članom 4 stavom 9 Pariskog sporazuma;</i></p>	<p>Crna Gora je učestvovala u dijalogu u Talanoi tokom konferencije COP24 2018. godine posvećene podizanju globalne svijesti o neophodnom unapređenju nacionalno utvrđenih doprinosa do 2020. godine.</p> <p>Prema članu 14 stav 2 Pariskog sporazuma, konferencija koja se organizuje kao sastanak država ugovornica sporazuma (CMA) je dužna da sprovede svoj prvi globalni pregled stanja 2023. godine kao i svakih 5 godina nakon toga, osim ako drugačije ne odluči konferencija CMA. Obaveze Crne Gore iz njenog NDC biće razmotrene u globalnim izvještajima o pregledu stanja.</p>
4(d)	<p><i>Svaka država ugovornica sa nacionalno utvrđenim doprinosom iz člana 4 Pariskog sporazuma koji se sastoji od aktivnosti prilagođavanja i/ili planova ekonomske diversifikacije koji rezultiraju dodatnim koristima od ublažavanja u skladu sa članom 4 stav 7 Pariskog sporazuma, da dostavi informacije o sljedećem:</i></p> <p><i>(i) kako su ekonomske i socijalne posljedice mjera u okviru odgovora uzete u obzir tokom izrade nacionalno utvrđenog doprinosa;</i></p> <p><i>(ii) konkretnim projektima, mjerama i aktivnostima koje treba realizovati da bi se dao doprinos dodatnim koristima ublažavanja, uključujući informacije o planovima za prilagođavanje koji takođe donose dodatne koristi ublažavanja, a koji mogu da se odnose, ali nijesu ograničeni na, ključne sektore kao što su energitika, resursi, vodni resursi, obalni resursi,</i></p>	<p>Nije primjenjivo.</p>

Tačka	Smjernice koje je usvojila CMA 1	Informacije ICTU primjenjive na NDC Crne Gore
	<p><i>ljudska naselja i urbanizam, poljoprivreda i šumarstvo; i o aktivnostima ekonomske diversifikacije, koje mogu da obuhvate, ali nijesu ograničene na, sektore kao što su proizvodnja i industrija, energetika i rudarstvo, saobraćaj i komunikacije, građevinarstvo, turizam, nekretnine, poljoprivreda i ribarstvo.</i></p>	
<p>5. Pretpostavke i metodološki pristupi</p>		
<p>5(a)</p>	<p><i>Pretpostavke i metodološki pristupi koji se koriste za obračun antropogenih emisija i uklanjanja GHG gasova koji odgovaraju nacionalno utvrđenom doprinosu države ugovornice, u skladu sa Odlukom 1/CP.21, stav 31, i računovodstvenim smjernicama koje je usvojila konferencija CMA;</i></p>	<p>Postojeći pristup Crne Gore obračunu je u skladu sa metodologijama i zajedničkim metrikama koje je procijenio IPCC (vidi 5(d) u nastavku). Crna Gora je ažurirala svoj Inventar emisija GHG gasova i izvršila rekalkulacije kako bi poboljšala kvalitet dobijenih procjena. Tokom izvještajnog perioda (1990-2022) primijenjene su konzistentne metodologije, uloženi su napor da se primjene podaci specifični za zemlju i pređe na metode višeg nivoa, a povećane su tačnost i potpunost – posebno u sektoru LULUCF. Za obračun antropogenih emisija i uklanjanja korišćene su računovodstvene smjernice iz Aneksa II Odluke 4/CMA.1.</p>
<p>5(b)</p>	<p><i>Pretpostavke i metodološki pristupi koji se koriste za obračun sprovođenja politika i mjera ili strategija u nacionalno utvrđenom doprinosu;</i></p>	<p>Tri scenarija emisija gasova sa efektom staklene bašte (GHG) razvijena su kako bi informisala NDC Crne Gore:</p> <p>Scenarijo bez mjera (WOM – Without Measures Scenario) Scenarijo sa postojećim mjerama (WEM – With Measures Scenario) Scenarijo sa dodatnim mjerama (WAM – With Additional Measures Scenario)</p> <p>Ovi scenariji uzimaju u obzir uticaj politika i mjera (PAMs – Policies and Measures) na buduće emisije GHG u zemlji. Procijenjeni su na osnovu najnovijeg dostupnog inventara emisija GHG (1990-2022), u skladu sa IPCC Smjernicama iz 2006. godine, pri čemu je osigurana metodološka konzistentnost između inventara, projekcija i politika i mjera (PAMs).</p> <p>PAMs obuhvaćeni scenarijima Scenarijo sa postojećim mjerama (WEM) U ovom scenariju uključene su sljedeće mjere:</p> <p>Ekološka rekonstrukcija Termoelektrane (TE) Pljevlja Uvođenje cijene ugljenika za TE Pljevlja Izgradnja i integracija novih obnovljivih izvora energije u skladu sa NDC ciljevima</p>

Tačka	Smjernice koje je usvojila CMA 1	Informacije ICTU primjenjive na NDC Crne Gore
		<p>Sistem daljinskog grijanja u Pljevljima Razvoj i sprovođenje regulatornog okvira za energetske efikasnost u zgradama Povećanje energetske efikasnosti u javnim zgradama Finansijski podsticaji za građane i domaćinstva za ulaganje u energetske efikasnost Označavanje energetske efikasnosti i eko-dizajn zahtjevi za proizvode povezane s energijom Uvođenje kriterijuma energetske efikasnosti u javne tendere Sprovođenje mjera energetske efikasnosti u komunalnim preduzećima i uslugama Razvoj i modernizacija elektroprenosne i distributivne mreže radi smanjenja gubitaka Rekonstrukcija malih hidroelektrana radi povećanja efikasnosti Podsticanje upotrebe električnih vozila Finansijski podsticaji za električna, plug-in hibridna i potpuno hibridna vozila za građane i kompanije Smanjenje upotrebe hidrofluorogljjenika (HFC) u skladu sa Zakonom o izmjenama Montrealskog protokola o supstancama koje oštećuju ozonski omotač Smanjenje biorazgradivog otpada u komunalnom otpadu Povećanje stope priključenja na kanalizacionu mrežu na 93% do 2035. godine</p> <p>Scenarijo sa dodatnim mjerama (WAM) U ovom scenariju razmatraju se dodatne politike i mjere, usklađene sa relevantnim zakonodavstvom EU, uključujući:</p> <p>Dekarbonizaciju industrije, u skladu sa EU ETS i Direktivom o industrijskim emisijama Održivi transport, u skladu sa standardima emisije CO₂ za vozila, Fit for 55 paketom i Regulativom o infrastrukturi alternativnih goriva Zelene zgrade i poboljšanu energetske efikasnost, u skladu sa Direktivom o energetske efikasnosti (EED), Direktivom o energetske performansi zgrada (EPBD) i Direktivom o obnovljivoj energiji (RED) Održivu poljoprivredu, u skladu sa Regulativom o podjeli napora (ESR) i Zajedničkom poljoprivrednom politikom (CAP) Upotrebu rashladnih sredstava sa niskim sadržajem ugljenika, u skladu sa EU regulativom o F-gasovima Napredne mjere u upravljanju otpadom i cirkularnoj ekonomiji, u skladu sa Direktivom o deponijama, EU Okvirnom direktivom o otpadu, Akcionim planom za cirkularnu ekonomiju i LULUCF regulativom</p> <p>Dosljednost scenarija sa BTR-om i NDC ciljevima</p>

Tačka	Smjernice koje je usvojila CMA 1	Informacije ICTU primjenjive na NDC Crne Gore
		<p>Razvijeni scenariji su u skladu sa onima iz prvog Dvogodišnjeg izvještaja o transparentnosti (BTR) Crne Gore, jer su razvijeni od strane istog tima i korišćenjem istih metodologija. Glavna razlika je uključivanje sektora korišćenja zemljišta, prenamjene zemljišta i šumarstva (LULUCF) u NDC scenarije.</p> <p>Važno je napomenuti da ovi procijenjeni scenariji služe kao osnova za donošenje odluka o cilju NDC-a Crne Gore, ali ne predstavljaju obavezu za sprovođenje specifičnih PAM-ova.</p> <p>PAM-ovi za sprovođenje NDC-a dalje će se razvijati u okviru nacionalne politike, u skladu sa potrebama. Praćenje i evidencija politika i mjera biće razvijeno i praćeno u odnosu na nacionalni inventar GHG emisija, uz poštovanje principa i dobrih praksi IPCC Smjernica, kao i Modaliteta, Procedura i Smjernica Okvira za poboljšanu transparentnost Pariskog sporazuma.</p>
5(c)	<p><i>Ako je primjenjivo, informacije o tome kako će država ugovornica uzeti u obzir postojeće metode i smjernice u skladu sa konvencijom da obračuna antropogene emisije i uklanjanja, u skladu sa članom 4 stav 14 Pariskog sporazuma, po potrebi;</i></p>	<p>Nije primjenjivo.</p> <p>NDC Crne Gore predstavlja apsolutno smanjenje emisija GHG gasova na nivou cijele ekonomije.</p> <p>Vidi 5 (d), u nastavku.</p>
5(d)	<p><i>Metodologije i metrika IPCC koje se koriste za procjenu antropogenih emisija i uklanjanja GHG gasova;</i></p>	<p>Pristup Crne Gore razvijen je u skladu sa IPCC Smjernicama iz 2006. godine za inventare GHG emisija, te je usklađen sa odlukom 18/CMA.1.</p> <p>Odluka CMA (5/CMA.3) takođe omogućava Stranama da dobrovoljno koriste IPCC doradu iz 2019. godine, a Crna Gora je počela da koristi ovu doradu kada bolje odražava nacionalne okolnosti i poboljšava kvalitet procjena.</p> <p>Inventar emisija GHG, koji je korišćen za postavljanje ažuriranog NDC-a, usklađen je sa IPCC Smjernicama iz 2006. godine i njihovom doradom iz 2019. godine.</p> <p>Korišćene metrike uključuju Potencijale globalnog zagrijavanja (GWP) na vremenskoj skali od 100 godina, u skladu sa 5. Procjenom IPCC-a (AR5).</p>
5(e)	<p><i>Po potrebi, pretpostavke, metodologije i pristupi specifični za sektor, kategoriju ili aktivnost u skladu sa smjernicama IPCC, uključujući ako je primjenjivo:</i></p>	<p>Pretpostavke i pristupi primjenjivi na LULUCF sektor u cjelini:</p> <p>Procjene emisija i uklanjanja gasova sa efektom staklene bašte (GHG) u sektoru LULUCF zasnovane su na IPCC smjernicama, TACCC principima i postojećim pravilima obračuna.</p> <p>Cilj se obračunava u odnosu na neto uklanjanje (emisije) GHG koje se dešavaju u okviru:</p> <p>LULUCF kategorija:</p> <p>Emisije i uklanjanja koja se javljaju u prijavljenim kategorijama:</p>

Tačka	Smjernice koje je usvojila CMA 1	Informacije ICTU primjenjive na NDC Crne Gore
	<p>(i) pristup rješavanju emisija i naknadnih uklanjanja zbog prirodnih poremećaja na zemljištu kojem se upravlja;</p> <p>(ii) pristup primijenjen za obračun emisija i uklanjanja iz sakupljenih drvnih proizvoda;</p> <p>(iii) pristup korišćen za rješavanje efekata starosne strukture u šumama;</p>	<p>Šumsko zemljište Obradivo zemljište Travnjaci Mokrišta Naselja Ostalo zemljište Proizvodi od sječene drvene mase Ostalo Atmosfersko taloženje i ispiranje azota, uključujući prenamjenu zemljišta između ovih kategorija LULUCF rezervoari ugljenika: Živa biomasa Otplinjavanje (Litter) Mrtvo drvo Organski ugljenik u mineralnim zemljištima Organski ugljenik u organskim zemljištima Proizvodi od sječene drvene mase LULUCF gasovi: Ugljen-dioksid (CO₂) Metan (CH₄) Azotni oksid (N₂O) Promjene u ugljeničnim zalihama u šumama procjenjuju se na osnovu podataka iz Nacionalnog šumskog inventara (NFI) Crne Gore.</p> <p>Povećanje žive biomase procijenjeno je korišćenjem podataka o prirastu iz nacionalne šumske inventure. Iako je do sada sproveden samo jedan ciklus inventara, procjene prirasta izvedene su na osnovu mjerenja prstena rasta uzorkovanih stabala.</p> <p>Informacije u vezi sa stavkama i, ii i iii iz stava 5(e): i) Emisije i uklanjanja procijenjeni su korišćenjem IPCC smjernica iz 2006. godine, bez primjene posebnog pristupa za isključivanje emisija ili uklanjanja uzrokovanih prirodnim poremećajima. ii) Proizvodi od sječene drvene mase procijenjeni su na osnovu proizvodnog pristupa (pristup B) iz IPCC smjernica iz 2006. godine. Podaci o aktivnostima izvedeni su iz FAOStat baze podataka o šumskoj proizvodnji i trgovinskoj statistici.</p>

Tačka	Smjernice koje je usvojila CMA 1	Informacije ICTU primjenjive na NDC Crne Gore
5(f)	<p><i>Druge pretpostavke i metodološki pristupi koji se koriste za razumijevanje nacionalno utvrđenog doprinosa i, ako je primjenjivo, procjenu odgovarajućih emisija i uklanjanja, uključujući:</i></p> <p><i>(i) kako se formulišu referentni pokazatelji, osnovni i/ili referentni nivoi, uključujući, ako je primjenjivo, referentne nivoe specifične za sektor, kategoriju ili aktivnost, uključujući, na primjer, najvažnije parametre, pretpostavke, definicije, metodologije, izvori podataka i korišćene modele;</i></p> <p><i>(ii) za države ugovornice sa nacionalno utvrđenim doprinosima koji sadrže komponente koje nisu GHG gasovi, informacije o pretpostavkama i metodološkim pristupima koji se koriste u vezi sa tim komponentama, ako je primjenjivo;</i></p> <p><i>(iii) za pokretače klimatskih promjene uključene u nacionalno utvrđene doprinose koji nisu obuhvaćeni smjernicama IPCC, informacije o tome kako se ti pokretači procjenjuju;</i></p> <p><i>(iv) dodatne tehničke informacije, po potrebi;</i></p>	<p>iii) Starosne klase šuma uzete su u obzir implicitno prilikom procjene stopa rasta različitih vrsta drveća.</p> <p>(i) Nije primjenjivo. Vidi 5(b) gore. Ciljna vrijednost NDC je apsolutna ciljna vrijednost smanjenja emisija GHG gasova za cijelu ekonomiju.</p> <p>(ii) Nije primjenjivo</p> <p>(iii) Nije primjenjivo. Ciljna vrijednost NDC uključuje samo pokretače koji su obuhvaćeni smjernicama IPCC (vidi odjeljak 3 b).</p> <p>(iv) Nije primjenjivo</p>
5(g)	<p><i>Namjera da se koristi dobrovoljna saradnja iz člana 6 Pariskog sporazuma, ako je primjenjivo.</i></p>	<p>Računovodstvena pravila za međunarodna tržišta ugljenika u skladu sa članom 6 Pariskog sporazuma još uvijek nisu utvrđena. Crna Gora još nije donijela nikakvu nacionalnu odluku o ovom pitanju, ali teži da učestvuje u sistemu EU za trgovinu emisijama od 2025. godine.</p>
<p>6. Kako država ugovornica smatra da je njen nacionalno utvrđeni doprinos pravedan i ambiciozan u kontekstu nacionalnih okolnosti</p>		
6(a)	<p><i>Kako država ugovornica smatra da je njen nacionalno utvrđeni doprinos pravedan i ambiciozan u kontekstu nacionalnih okolnosti;</i></p>	<p>Ciljna vrijednost Crne Gore koja podrazumijeva neto smanjenje od najmanje 35% do 2030. i 60% do 2035. godine će se postići isključivo domaćim mjerama, bez doprinosa međunarodnih kredita. NDC Crne Gore je i ambiciozan i pravedan jer uzima u obzir specifične nacionalne okolnosti i potencijal smanjenja emisija, kao i dosadašnje napore. NDC koji je dostavila Crna Gora je pravedan i ambiciozan jer ima za cilj da obezbijedi značajno smanjenje svojih emisija GHG gasova, dok istovremeno zadovoljava potrebe zemlje za ekonomskim razvojem, čime omogućava kreiranje izvodljivog puta za dugoročnu dekarbonizaciju.</p>

Tačka	Smjernice koje je usvojila CMA 1	Informacije ICTU primjenjive na NDC Crne Gore
		<p>Prema Šestom izvještaju IPCC o procjeni, globalne emisije GHG gasova moraju se do 2030. godine smanjiti za oko 43% ispod nivoa iz 2019. da bi se bilo na pravom putu za ograničavanje zagrijavanja na 1,5°C.</p> <p>Ciljna vrijednost Crne Gore od „najmanje – 55% i -60%“ je u skladu sa ovim nivoom smanjenja i nadovezuje se na značajna smanjenja emisija postignuta od bazne 1990. godine.</p> <p>Takođe treba napomenuti da je Crna Gora već smanjila neto emisije GHG na 71,6% ispod nivoa iz 1990. godine, dok su emisije u svijetu porasle za preko 50%.</p> <p>Pored toga, Crna Gora je na putu da značajno premaši svoj cilj do 2030. godine.</p> <p>Ovaj NDC predstavlja napredak u ambiciji u odnosu na prethodni NDC za isti vremenski okvir.</p> <p>Crna Gora je zemlja u razvoju, veoma osjetljiva na uticaje klimatskih promjena.</p> <p>Nacionalne emisije GHG predstavljaju samo 0,002 % globalnih emisija (izvor: baza podataka Edgar, Joint Research Centre), a neto emisije GHG po glavi stanovnika u Crnoj Gori su 2022. godine iznosile 1,63 t CO₂eq dok u EU27 one iznose 7,84 tCO₂ eq po glavi stanovnika (Edgar baza podataka, Joint Research Centre).</p> <p>Crna Gora je opredijeljena da razdvoji emisije GHG gasova od svog ekonomskog rasta i započne put niskokarbonskog razvoja.</p> <p>Što se tiče troškova implementacije, napor za ublažavanje klimatskih promjena koji je potreban Crnoj Gori kako bi postigla NDC ciljeve za 2030. i 2035. godinu procijenjen je na 1.566.761.634 €.</p> <p>Pored toga, sprovođenje dodatnih politika i mjera potrebnih za pristupanje EU do 2035. godine, izvan prethodno navedenog iznosa, procijenjeno je na 1.258.683.319 €.</p>
6(b)	<i>Razmatranje pravičnosti, uključujući jednakost;</i>	<p>Crna Gora smatra da je ažuriranje NDC sa smanjenja od 35% u odnosu na 1990, bez LULUCF, na smanjenje od – 50% i - 60% u odnosu na 1990. godinu koje treba postići do 2030 odnosno 2035. godine, uključujući LULUCF, ambiciozno i pravedno, jer će zemlja morati da osigura sprovođenje mjera ublažavanja, koje zahtijevaju značajna ulaganja, kao i mehanizme i podizanje svijesti da bi se omogućila pravedna tranzicija.</p>
6(c)	<i>Kako je država ugovornica pristupila članu 4 stavu 3 Pariskog sporazuma;</i>	<p>Ažurirana ciljna vrijednost NDC predstavlja napredak koji doseže dalje od trenutnog NDC i odražava najveću moguću ambiciju s obzirom na nacionalne okolnosti.</p>
6(d)	<i>Kako je država ugovornica pristupila članu 4 stavu 4 Pariskog sporazuma;</i>	<p>Crna Gora je zemlja u razvoju i na ovaj način je unaprijedila svoj NDC, što predstavlja smanjenje emisija u cijeloj ekonomiji.</p> <p>Crna Gora postupa u skladu s ovom odredbom tako što ima apsolutni cilj za cijelu ekonomiju.</p>
6(e)	<i>Kako je država ugovornica pristupila članu 4 stavu 6 Pariskog sporazuma;</i>	<p>Nije primjenjivo.</p>

Februar 2025.

Tačka	Smjernice koje je usvojila CMA 1	Informacije ICTU primjenjive na NDC Crne Gore
7. Kako nacionalno utvrđeni doprinos pomaže postizanju cilja iz konvencije koji je utvrđen članom 2:		
7(a)	<i>Kako nacionalno utvrđeni doprinos pomaže postizanju cilja iz konvencije koji je utvrđen članom 2;</i>	Crna Gora poštuje i podržava krajnji cilj konvencije i daje doprinos svojim najvećim mogućim ambicijama, koje se ogledaju u ovom ažuriranom NDC.
7(b)	<i>Kako nacionalno utvrđeni doprinos pomaže sprovođenju člana 2 stava 1(a) i člana 4 stav 1 Pariskog sporazuma.</i>	Crna Gora smatra da je njen NDC u skladu sa ciljem UNFCCC i dugoročnim ciljevima UNFCCC, Pariskog sporazuma i EU, kako je objašnjeno u paragrafima 6a, 6b i 7a.